

KREATIVLIK INSON KAPITALINI RIVOJLANTIRISH OMILI SIFATIDA

G'affarova Gulchehra G'ulamjanovna,
Chirchiq davlat pedagogika universiteti professori,
falsafa fanlari doktori
gafforovagulchehra3@gmail.com

UO'K 1.16.168.522

Annotatsiya. Kreativlik bu shaxsning fikrlash, his-tuyg'ular, muloqotda, faoliyatning turli sohalarida, faoliyat natijalarida va bu natijalarni yaratishda namoyon bo'ladigan ijodiy qobiliyatdir. Oddiy so'zlar bilan aytganda, kreativlik - bu muammoni tez va g'ayrioddiy hal qilishdir. Bugungi kunda ijodkorlik muammosiga gnoseologik, kognitiv, iqtisodiy, psixologik, sinergetik, konektivistik, dinamika nazariyasi, sun'iy intellekt kabi yondashuvlar mavjud. Muallif kreativlik yaxlit murakkab tizim bo'lib, uni o'rganishda sinergetik yondashuv konstruktiv rol o'ynaydi, degan g'oyani ilgari suradi.

Kalit so'zlar: kreativlik, fikrlash, divergent fikrlash, transformatsiya, "raqamli iqtisodiyot", "kreativ iqtisodiyot", inson kapitali, nohiziqlilik, o'z-o'zini tashkil etish, tizim, murakkab tizim, sinergetika.

КРЕАТИВНОСТЬ КАК ФАКТОР РАЗВИТИЯ ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО КАПИТАЛА

Гаффарова Гулчехра Гуламжановна,
Чирчикский государственный педагогический университет профессор, доктор
философских наук

Аннотация. Креативность – это способность личности к творчеству и созиданию, которая проявляется в мышлении, эмоциях, общении, в различных сферах деятельности, в результатах деятельности и при создании этих результатов. Простыми словами, креативность – это быстрое и необычное решение проблемы. К проблеме креативности сегодня существуют такие подходы как эпистемологический, когнитивный, экономический, психологический, синергетический, коннективистический, теория динамики, искусственный интеллект. Автор выдвигает идею о том, что креативность является целостной сложной системой и что синергетический подход играет конструктивную роль при её изучении.

Ключевые слова: креативность, мышление, дивергентное мышление, трансформация, “цыфровая экономика”, “креативная экономика”, человеческий капитал, нелинейность, самоорганизация, система, сложное система, синергетика.

CREATIVITY AS A FACTOR OF HUMAN CAPITAL DEVELOPMENT

Gaffarova Gulchehra Gulamzhanovna
Chirchik State Pedagogical University professor
doctor of philosophy

Annotation. Creativity is the ability of a person to be creative, which manifests itself in thinking, emotions, communication, in various fields of activity, in the results of activities and in the creation of these results. In simple terms, creativity is a quick and unusual solution to a problem. Today there are approaches to the problem of creativity such as epistemological, cognitive, economic, psychological, synergetic, connectivistic, theory of dynamics, and artificial intelligence. The author puts forward the idea that

creativity is a holistic complex system and that the synergetic approach plays a constructive role in its study.

Keywords: creativity, thinking, divergent thinking, transformation, “digital economy”, “creative economy”, human capital, nonlinearity, self-organization, system, complex system, synergetics.

KIRISH

Bugungi jamiyat hayotining barcha sohalari shiddat bilan rivojlanayotgan davrda yashamoqdamiz. Albatta, zamonaviy ijtimoiy-madaniy sharoitda dunyo ta’lim nazariyasi va amaliyotida tez sur’atlar bilan rivojlanib, o’zgarib borayotgan jamiyatlar uchun muammolarni samarali hal qilishga qodir, o’z mustaqil fikriga ega, o’zini inson faoliyatining turli jabhalarida namoyon eta oladigan, noan’anaviy va o’ziga xos intellektual-ijodiy tafakkur yuritishga, vaziyatga mos operativ qarorlar qabul qilishga qodir kreativ shaxslar zarurligi ta’kidlanib o’tiladi. Shu bois bugungi kunda kreativlik – XXI asr fuqarosi ijodkorligining muhim mezon, uning yaxlit rivojlanishini belgilab beruvchi asosiy omillardan biri hisoblanadi.

Hozirgi kunda yoshlarni munosib istiqbol vorislari, ijodkor inson qilib tarbiyalashga e’tibor qaratilib, vatanimizning kelajagi ijodiy fikrlaydigan yoshlarning salohiyati va iqtidorini rivojlantirish, yoshlarning intellektual salohiyatini oshirish, ularning ilmiy faoliyatini rag’batlantirish hamda innovatsion g’oyalar, ishlanmalar va texnologiyalarni yanada rivojlantirish talab etiladi. Shu sababli mamlakatning xalqaro maydondagi raqobatbardoshligi darajasini va innovatsion jihatdan taraqqiy etganini belgilovchi asosiy omil sifatida “inson kapitalini rivojlantirish” – Taraqqiyot Strategiyasining bosh maqsadi etib belgilangan [1]. Farmonda belgilangan vazifalarni amalga oshirishda ta’kidlash lozimki, inson kapitali muhim ahamiyat kasb etadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Kreativlikning darajalari mavjud bo’lib, ular yuqori va oddiy kreativlikdir. Yuqori darajadagi kreativlik yangi tamoyil, yo’nalish, g’oyalarni yaratishda namoyon bo’ladi. Masalan, buyuk alloma A.Navoiyning turkiy tilni yuksaltirishdagi xizmatlari, Ibn Sino, Xorazmiyning ilmiy ijodi, internetning, turli kompyuter dasturlarining kashf etilishi, A.Eynshteyn tomonidan nisbiylik nazariyasining yaratilishi shaxsning yuqori darajadagi kreativligining ifodasidir. Oddiy kreativlik esa turli mahsulotlar, g’oyalarni yanada takomillashtirish, faoliyat algoritmlarini yanada samarador qilishda va boshqa kundalik hayotning turli jabhalarida namoyon bo’ladi.

Mahalliy olimlardan M.N.Abdullayeva, N.A.Shermuxamedova, Sh.Kubayeva, G.Tulenova, L.A.Qurbonova, G.Jalalova, G.G’affarovalarning ilmiy ishlarida inson tafakkuri va dunyoqarashini rivojlantirish hamda kreativ tafakkurning falsafiy-metodologik tomonlari yoritib berilgan.

Tadqiqotchi G.N.Ibragimova kreativlikni shaxsning yaratuvchanlik, ijodkorlik xislatlari bilan bog’liq ko’nikmalar majmui sifatida e’tirof etadi [8, 10].

Kreativ yondashuv masalasidagi ilmiy adabiyotlar tahlili shaxsdagi ijodkorlik ijtimoiy omillar bilan ham bog'liq degan fikr-mulohazalar mavjudligini ham ko'rsatadi [2; 4; 9-10; 20-21; 24].

Maqolani tayyorlashda tarixiylik, tanqidiylik, tizimlilik, sinergetik metodlardan foydalanildi.

NATIJALAR

Bugungi kunda eng kreativ mamlakat sifatida Buyuk Britaniya, AQSH va Germaniya e'tirof etilmoqda. Ma'lumotlarga ko'ra Germaniyada kreativ sinf 1 mln kishini tashkil etadi [16].

Ilmiy muomalaga "kreativ iqtisod" atamasini 2000 yilda «Business Week» jurnali tomonidan kiritilgan. 2001 yilda Dj.Xokins, Ch.Lendri, T.Kouen, S.Lesh, R.Keyvs, T.Flyu, Dj. Xartfeld, Dj.Okonor, P. Rey, L.Nakamur, K.Zeltser, N.A.Gorelov va boshqa olimlar ham mazkur mavzuni turli tomonlarini tadqiq etmoqdalar. 1970 yildan buyon har yili bu mavzu doirasida 250 tagacha dissertatsiyalar taqdim etilib turli ta'riflar berilmoqda.

Govard Gardner tadqiqotlariga ko'ra, kreativlik bir necha turga bo'linadi. Ya'ni, insonda kreativlik lingvistik, mantiqiy matematik, makonni ifoda etishda, tana-kinestik, musiqa, shaxslararo, naturalistik turlarda namoyon bo'lishi mumkin [5]. Natijada kreativ shaxs, kreativ mahsulot, kreativ muhit vujudga keladi.

F.Choriyev kreativ tafakkur borasida quyidagicha fikr bildiradi: "Insonda kreativ tafakkur qobiliyat bilan uyg'unlikda amalga oshadi. Ilmiy faoliyat olib borgan, ixtirochilik namunasini namoyon etgan yoki ijodiy faoliyat olib borgan shaxs kreativlikning subyekti sifatida baholanadi. Shuningdek, shaxsning aqliy qobiliyati va kreativ tafakkuri yuqori bo'lsa, u shunga mos ravishda samarali ijod qila boshlaydi" [20].

G.G'affarova va D.O.Norboyevalar "Kreativlik falsafasi" nomli monografiyasida kreativlik tushunchasi, kreativ fikrlash shakllari va ko'rinishlari, kreativ fikrlashning bugungi kundagi ahamiyati, o'z sohasini mutaxassisi bo'lish uchun kreativlikning o'rni va asosiy jihatlari kabi masalalar tahlil etilgan [10].

MUHOKAMA

Inson kapitalini yoshlarimizda yanada rivojlantirishda ulardagi kreativlik muhim ahamiyat kasb etadi.

Kreativlik (lotincha creatio - ijodkorlik) - bu insonning standart g'oyalar, qoidalar va naqshlardan chetga chiqish qobiliyatidir [25]. Bundan tashqari, kreativlik progressiv yondashuv, tasavvur va o'ziga xoslikning mavjudligini nazarda tutadi. Uni turli faoliyat turlarida, uning mahsulotlarida, shuningdek, shaxs sifatining ayrim jihatlarida kuzatish mumkin. "Kreativlik" va "ijodkorlik" o'xshash, ammo bir xil tushunchalar emas. Ijodkorlik - bu insonning san'at buyumlarini yaratish jarayoni. Ijodkorlik ijodiy ishning alohida shartidir. Natijada, ijodkor odam doimo ijodkorlikka ega, bu uning ajralmas qismidir.

Inson kreativligiga e'tiborning tobora ortib, ijtimoiy ahamiyat kasb etayotganligi ijtimoiy taraqqiyot xususiyatlari bilan bog'liqdir. Buni nimalarda ko'rish mumkin? Ya'ni zamonaviy rivojlanish modellarida ko'rsatilishicha, insoniyat endilikda bilim va axborot, inson tafakkuri asosiy kapital bo'lib

borayotgan "kognitiv jamiyat" yoki "kreativ iqtisodga" [22, 32-33] hamda "kreativ industriya" tomon qadam qo'yimoqda.

Kreativlik bu shaxsning tafakkuri, hissiyotlari, muloqotida, turli faoliyat sohalarida, faoliyat natijalari va mazkur natijalarni yaratishda namoyon bo'luvchi ijod, yangilik yaratishga bo'lgan qobiliyatidir. Oddiy so'z bilan aytganda kreativlik muammoni tez va noodatiy hal qilishdir.

Kreativlik odamlar tafakkurining ayrim xususiyatlari bilan chambarchas bog'liq bo'lib, ulardan biri Arturom Kestler tomonidan bisotsiatsiya deb ataladi. "Bisotsiatsiya" atamasi ingliz yozuvchisi va mutafakkiri Artur Koestler tomonidan 1964 yilda "Akt tvorchestva" (Yaratilish akti) kitobida kiritilgan. Ushbu kitobda Koestler turli bilim sohalaridan ilgari bir-biriga bog'liq bo'lmagan ikkita tushunchani birlashtirib, yangi va original g'oyalarni yaratish jarayonini tasvirlaydi. U bu jarayonni "bisotsial fikrlash" deb ataydi. U adabiyot, fan, san'at va texnologiya kabi turli sohalarda innovatsion natijalarga erishish uchun bisotsiatsiyadan foydalanilganiga ko'plab misollar keltiradi.

Bisotsiatsiya - vaziyatni ikkita teng darajada mumkin bo'lgan, ammo normal sharoitda mutlaqo mos kelmaydigan koordinatalar tizimida idrok etish qobiliyatidir [19, 260]. Ushbu yondashuv natijasida ko'plab biznes innovatsiyalari paydo bo'ldi. Masalan, sodiq mijozlarni saqlab qolish uchun supermarketlarda chegirma kartalaridan foydalanish g'oyasi (bu kredit karta g'oyasining yangi holatiga moslashuviga imkon berdi). Darhaqiqat, bisotsiatsiya - bu ilgari bir-biriga mos kelmaydigan turli kontekstlardan olingan ikkita g'oyaning kombinatsiyasidir. Ushbu konsepsiya bilan bog'liq bo'lgan ijodiy texnikaning samaradorligi shundaki, inson odatiy fikrlash shakllaridan uzoqlashishga va bir-biriga bog'liq bo'lmagan tushunchalar o'rtasida aloqa o'rnatishga majbur bo'ladi. Fikrlar bir sohada harakatlanadigan assotsiatsiyadan farqli o'laroq, bisotsiatsiyada o'zboshimchalik bilan yoki qarama-qarshi fikr bo'shliqlari bog'langan bo'lib, ular butunlay yangi, hozirgacha "o'ylab bo'lmaydigan" yechim yo'llariga olib keladi.

Bisotsiatsiya insonning kamida ikki xil faoliyat sohasida bilimga ega ekanligini anglatadi. Binobarin, tor dunyoqarashga ega, faqat bitta sohada malakali ishchiga omad kulib boqmaydi [19, 260]. Shu nuqtai nazardan, turli, bir-biriga bog'liq bo'lmagan faoliyat sohaları mutaxassislarini o'z ichiga olgan jamoalarning ijodiy salohiyati yuqori ekanligi ayon bo'ladi. Shuningdek, kreativlik fikrlashning moslashuvchanlik, intellektual harakatchanlik kabi xususiyatlarini talab qiladi. Bu vaziyat yoki muammoga turli nuqtai nazardan qarash qobiliyatidir.

E. Fromm kreativlik konsepsiyasiga ko'ra, hayratga tushish va o'rganish qobiliyati, nostandart vaziyatlarda yechim topish qobiliyati sifatida, bu yangi narsalarni kashf etishga e'tibor va o'z tajribasini chuqur tahlil qilish va tushunish qobiliyatidir. Kreativlik mezoni natijaning sifati emas, balki ijodiy mahsuldorlikni faollashtiruvchi xususiyatlar va jarayonlardir.

A.G. Maslou kreativlikni o'z-o'zini namoyon qiluvchi shaxsning tabiiy xossasi sifatida belgilagan, bunda o'z-o'zini namoyon qilish inson salohiyatini o'z-o'zini ro'yobga chiqarish jarayoni sifatida shaxsning iste'dodlari, qobiliyatlari va imkoniyatlaridan to'liq foydalanishni bildiradi. Ijodkorlik potensial ravishda har bir insonda mavjud, ammo ko'pchilik avtoritar muhitda "o'stirish" natijasida bu

sifatni yo'qotadi. Muallif kreativlikni birlamchi (dastlab har bir shaxsga xos) - ilhomlantirilgan ijod bosqichiga va ikkilamchi (ijodiy mahsulotni tafsilotlash va unga o'ziga xos shakl berish jarayoni)ga ajratadi.

A.G.Maslou kreativlik nazariyasida markaziy o'rin motivatsiya tushunchasi bo'lib, u shaxsning ehtiyojlaridan kelib chiqib belgilaydi: inson ehtiyojlar ierarxiyasida qanchalik yuqori ko'tarilsa, u shunchalik individuallik va ijodiy qobiliyatlarni namoyon etadi [15].

N.Y. Xryashcheva kreativlikni insonning konstruktiv, nostandart fikrlash va xulq-atvor qobiliyati, o'z tajribasidan xabardorligi va rivojlanishi sifatida tushunadi. Tadqiqotchi kreativlik boy tasavvur, hazil tuyg'usi, yuksak estetik qadriyatlarga sodiqlik, muammo tasvirlarini batafsil tasvirlash qobiliyatida namoyon bo'lishini qayd etadi. Bu qobiliyatni amalga oshirishning muhim sharti o'zini tuta bilish va o'ziga ishonchdir. Xuddi shunday konsepsiyani M.A.Xolodnaya, tor ma'noda kreativlikni turli xil fikrlash sifatida belgilaydi, uning asosiy xususiyati bitta obyektga nisbatan ko'p, turli darajada, to'g'ri g'oyalarni ilgari surishga tayyorlikdir.

V.N.Drujininning fikriga ko'ra, kreativlik "individdning faoliyatida samarali o'zgarishlarni ta'minlaydigan, tadqiqot faoliyatiga bo'lgan ehtiyojni qondirishga imkon beradigan inson psixikasining integral sifati" [7, 199]. Ya'ni, kreativlik faqat situatsion xususiyat bo'lishi mumkin - reaksiya uning nafaqat xulq-atvor (vaziyatli) xususiyat sifatida rivojlanishi uchun atrof-muhit sharoitlari ta'sirida sodir bo'lishi kerak.

Tadqiqotchi M.B.SHerovning tadqiqotlarida "kreativ tafakkur" ikki xil xususiyatga ega bo'lgan so'zlar birikmasidan iborat bo'lib, o'zida sifat va miqdor bilan bog'liq xususiyatlarni mujassam etadi [21, 200]. "Kreativlik"uning sifatini bildirsa, "tafakkur" esa fundamental xususiyatini aks ettiradi. Shuningdek, kreativlik keng ma'noda kishining voqea va hodisalarning o'ziga xos mohiyatini ijodiy anglashga asoslangan faoliyat hisoblanadi, kreativ tafakkur esa insonning ijodiy tafakkurini nazarda tutadi.

Kreativlikka fanlararo yondashuv ham mavjud bo'lib, ularga quyidagilarni misol qilish mumkin: falsafiy, kognitiv (intellekt, bilim), kreativlikka ta'sir etuvchi emotsionallik va muhit omillari [3, 50-56].

Dj.Gilford divergent tafakkurni kreativlikning asosi sifatida e'tirof etadi [6]. Divergent tafakkur muammoni hal qilish davomida nochiziqli fikrlashning mavjudligi bo'lib, inson muammoning bir qancha to'g'ri yechimi borligini ko'ra oladi.

S.Mednik esa ijodiy jarayonda konvergent va divergent tashkil etuvchilar birligi muhim ekanligini ta'kidlaydi.

Konvergentlik muammoni hal qilishning yagona to'g'ri yechimini topa bilishdir [11, 162.].

Zamonaviy tadqiqotlarda kreativlik muammosini molekulyar darajada o'rganish kuchayib bormoqda. M.Boden kognitiv yondashuv doirasida kreativlikni kompyuter modellash asosida o'rganmoqda. Olim o'z tadqiqotlarida kombinatsion, tadqiqotchilik, qayta yaratuvchilik kabi kreativlik turlarini ko'rsatib o'tadi [3, 50-56]. Shuningdek, kreativlik "Kreativlik sotsiopsixologiyasi" kabi

fanlararo yondashuv sohasida ham keng tadqiq etilmoqda. Kreativlik sotsiologiyasida psixologiya, psixologii, pedagogika, iqtisodiyot, menejmentga asoslangan holda kreativlik muammosini empirik jihatdan o'rganiladi. Keyingi 10-15 yilda esa kreativlikni neyrofiziologik yondashuv asosida o'rganish ham fanlararo yondashuv sifatida o'z o'rniga ega bo'lib bormoqda [14; 17-18; 23].

Sinergetik yondashuvda kreativlik, murakkab o'z o'zini tashkil etuvchi jarayon sifatida ko'riladi. Yaratish demak, yangining tug'ilishiga ko'maklashish; insonning o'zidagi mavjud tafakkur deb nomlangan sintetik qobiliyatining faoliyat bilan faollashtirishdir. Aqliy faoliyatdagi sintez esa muammolarga xolistik qarashning mavjudligidir" [12, 20]. Demak, inson ongi avtopoyezis nazariyasiga asosan o'z o'zini tinimsiz yangilab, o'zgartirib, yangitdan barpo etuvchi tizimdir.

E.Knyazeva fikriga asosan kreativlikning namoyon bo'lishi ham murakkab sinergetik jarayon bo'lib, unda xaos muhim o'rin tutadi. Chunki xaos – evolyutsiyaning asosiy elementidir. Olim murakkab tizimlarning tashkil topishidagi bunday qonuniyat inson kreativligiga ham tegishli deb hisoblaydi. Inson o'zining uyg'un holatidan chiqib, xaos holatiga tushar ekan, ijod uchun erkinlikni topadi va buning natijasida yangiliklar yaratadi. Ko'rinib turibdiki sinergetik yondashuv kreativlikni murakkab tizim sifatida o'rganadi, uning insonning o'z o'zini tashkil etib boruvchi qobiliyati sifatida e'tirof etadi.

XULOSA

Bugungi kunda inson kapitali bu global jahon bozorida mamlakat raqobatbardoshligini ta'minlovchi innovatsion kreativ mehnat resurslari, ishlab chiqarishga xos bilimlar, intellektual kapital va barcha sohalardagi yangi texnologik jarayonlarni o'z ichiga oladi. Kreativlik inson kapitali ko'rsatkichining jismoniy, intellektual kabi asosiy tashkil etuvchilaridan biri hisoblanadi. Shuning uchun kreativlik zamonaviy innovatsiyalarning asosiy harakatlantiruvchi kuchi sifatida innovatsiyalarni (texnik kreativlikni), biznesni (iqtisodiy kreativlikni) va madaniy (badiiy kreativlikni) mujassam etgan o'zaro bog'liq tizimga aylanishi lozim. Aqliy faoliyatdagi sintez, xolistik qarashning mavjudligi esa kreativ qobiliyat rivojini ta'minlashdi. Shuning uchun yoshlarimizdagi kreativ qobiliyatni rivojlantirishda ta'limning barcha bosqichlarida ilmiy-metodologik dasturlar asosida tizimli faoliyat olib borish; kreativlikni rivojlantirishni ta'minlovchi shart sharoitlarni yaratish muhim ijtimoiy, gnoseologik masaladir. Zero, zamonaviy axborotlashgan, "kreativ iqtisodiyot" tomon rivojlanib boruvchi jamiyatda inson aqli, ong strukturasining faoliyatiga xos kreativ jihatlar pirovardida rivojlanishning asosiy manbai va resursiga aylanib bormoqda. Bu o'z navbatida respublikamizda ham kreativlikning inson kapitalidagi o'rniga oid fanlararo yondoshuv asosidagi tadqiqotlarni yanada kuchaytirishni talab etadi.

ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 28 yanvar 2022 yildagi "2022-2026 yillarga mo'ljallangan yangi O'zbekistonning Taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi PF-60–son Farmoni // <https://lex.uz/uz/docs/5841063#5844198>

2. Барышева Т.А. Психолого-педагогические основы развития креативности. - СПб.: Речь, 2009. – 268 с.

3. Боровинская Д.Н. К вопросу о классификации теорий креативности. Вестник Томского государственного университета. 2014. № 385. С. 50–56.
4. Величко Ю.В. О соотношении понятий «Креативность», «Творческие способности», «Творческое воображение», «Творческое мышление» в исследованиях отечественных и зарубежных психологов // Известия Самарского научного центра РАН. 2014. №2-3.
5. Гарднер Г. Структура разума: теория множественного интеллекта. Пер. с англ. - М.: ООО "И.Д. Вильямс", 2007. - 512 с.
6. Гилфорд, Дж. Три стороны интеллекта // Психология мышления. - М.: Прогресс, 1965.
7. Дружинин В.Н. Психология общих способностей. - 3-е изд. - СПб.: 2007. - С. 199.
8. Ибрагимова Г.Н. Интерфаол ўқитиш методлари ва технологиялари асосида талабаларнинг креативлик қобилиятларини ривожлантириш. Пед. фан. бўйича фал. док. дисс. автореф. –Т., 2017. –Б.10.
9. Маркина Н.В. Социально-психологические факторы развития творческих способностей учащихся // Вестник ЮУрГУ, № 6, 2012. –С.96-102.
10. G'affarova, G.; Norboyeva, D. (2023). Kreativlik falsafasi. Monografiya. – Chirchiq: “Zebo print”, – 105 b.
11. Ильин Е.П. Психология творчества, креативности, одаренности. - СПб.: Питер, 2009. -С.162.
12. Князева. Е. Творчество: эпистемологический анализ. – М.: ИФ РАН, 2011. - С.21.
13. Князева Е.Н. Эпистемология креативности. - М.: Канон+ РООИ. Реабилитация, 2013. 520 с.
14. Мальцев, В.П. Современные представления о нейрофизиологических механизмах креативного мышления индивидов // Актуальные вопросы естествознания начала XXI века: Сборник научных статей. – Казань: Изд-во «Печать-Сервис-XXI век», 2010. – С.164–172.
15. Маслоу А.Г. Дальние пределы человеческой психики / пер. с англ. А.М. Татлыбаевой. - СПб., 1999. 432 с.
16. Матраева А.Д. Креативность современного Российского студенчества: состояние и перспективы. Дисс. соиск. канд. социалог. наук. –Москва: МГУ им. Ломоносова. 2019. – С.56.
17. Мелик-Пашаев, А.А. Об источнике способности человека к художественному творчеству // Вопросы психологии. 1998. № 1. – С.76–82.
18. Нагорнова, Ж.В. Динамика мощности ЭЭГ при выполнении заданий на вербальную (образную) креативность // Физиология человека. 2007. Т.33, № 3. – С.26.
19. Нариманова О.В. Креативность на личностном и организационном уровнях: современные модели и концепции // Личность в меняющемся мире: здоровье, адаптация, развитие. 2018. №2 (21). –С.260.
20. Чориев Ф.А. Талабаларда креатив тафаккур диагностикаси: пед.ка фан. бўйича фал. док. дисс. автореф. –Т., 2021. –Б.4.

21. Шеров М.Б. Креатив тафаккур ҳақидаги фалсафий қарашлар эволюцияси // Academic Research in Educational Sciences. Vol.1, №1, 2020. P.195-201.
22. Флорида Р. Креативный класс: люди которые создают будущее. - М.: «Манн, Иванов и Фербер», 2016. – С.32-33.
23. Carlsson, I. On the neurobiology of creativity. Differences in frontal activity between high and low creative subjects / I. Carlsson, P. Wendt, J. Risberg // Neuropsychology. 2000. V.38. № 6. – P.873–885.
24. G'affarova, G. (2024). Kreativlik falsafasi. NamDU ilmiy xabarlari. 6-son, 280-283 b.
25. <https://ru.wikipedia.org/wiki>
26. Гаффарова, Г. (2023). Молодежного Сознания В Цифровом Обществе. *Central Asian Journal of Literature, Philosophy and Culture*, 4(2), 13-17.
27. Gaffarova, G.; Jalalova, G. (2022). Inson kapitalini rivojlantirish davrida kreativlik zaruriyati. NamDU ilmiy axborotnomasi. №3, -B.207-212.
28. Gaffarova, G. (2022), Murakkab tizimlarda axborot generatsiyasi. – Toshkent: “Noshir”, 224 b.